

Розвиток землеробства та садівництва на Слобожанщині в XVII – XVIII ст.

Трофименко Д. студ. АГРФ, спец. «Екологія»

Науковий керівник: ст. викл. Кузьменко Н.М.

Українська колонізація Слобідської України протягом XVII – XVIII ст. відбувалася кількома хвилями. Масового характеру вона набрала в 1630-их роках, коли після поразки козацьких повстань їхні учасники переходять московський кордон і дістають дозвіл селитися на Слобідській Україні, засновуючи тут слободи (звідси й назва). Найбільша хвиля — це учасники повстання гетьмана Я. Острянина 1638, на чолі з Острянином, оселилися до Чугуєва). Ще більшою була колонізація Слобідської України за Хмельниччини, зокрема після Білоцерківської угоди 1651: переселення 1652 року козаків Чернігівського і Ніженського полків на чолі з полковником Іваном Дзиковським, з родинами й майном, які заснували м. Острогозьк; переселенці з містечка Ставища, Білоцерківського полку, на чолі з Герасимом Кондратьєвим, які заснували місто Суми. Ця хвиля тривала й далі: 1654 засновано місто Харків, 1662 - Богодухів.

Головним промислом Слобожан було землеробство. Їм займалися не тільки мешканці сіл, хуторів та слобід, а й міст та містечок. Найперше, що робили слобожани на нових місцях, було зорати поле. Наприклад, у чугуївських переселенців 1638 р., - вони поселення собі вибирали на дикому полі, де було хоч і небезпечно від татарських нападів, але зате там був великий простір у землях і земля була родюча. Незважаючи на перешкоди, українці одразу ж взялися за орання та засіювання земель. Про це повідомляв воєвода Щетінін, котрий ворогував з ними. Він писав у Москву, що гетьман з козаками збудували собі у Чугуєві хати і орють свої землі; більш усього вони засіяли ярини; урожай усіх хлібів видався дуже добрий; у торговельні дні гарно продавали хліб – пшеничну муку по 20 гривен (60 коп.) А великоросійські служилі люди, писав Щетінін, незважаючи на укази, неохоче бралися за землеробство; стрільці пояснили це тим, що у них не було коней. Прихильність до землеробства українців залежала від того, що вони і в Задніпрянщині були щирими землеробами – ґрунт землі та клімат Чугуївського повіту був схожий з ґрунтом та кліматом Задніпрянської України, але і там, і тут, доводилося бути й козаком, й землеробом, виходити на посів або сінокіс з рушницею. Під городи слобожани дістали землі біля своїх дворів, а під поле їм відвели трохи згодом по 60 четей рядовому козакові (по 20 четей у кожному полі – себто 20 на озимину, 20 на ярину і 20 на пар). Але, окрім цього, у них були ще й сінокоси, лісні різні уходи, млини, пасіки, риболовлі та звіроловлі. Все це потребувало великого земельного простору – і його мали слобожани.

Козаки першого Слобідського полку – Острогозького, – теж дістали землі і почали зараз же займатися хліборобством та всякими сільськогосподарськими промислами. Дістали вони землі на городи та токи біля дворів, а також землю на поле за містом і сінокоси по обидва боки р. Тихої Сосни, Лубянки і Мерина, риболовлі ж на р. Чорній Калтиві від верхів'я до Дону з притоками, бобровими гонами і звіриними промислами і навіть по р. Дону; це був дуже великий земельний простір.

Отже, одночасно з хліборобством слобожане займалися й іншими промислами, разом з землями для хліборобства вони дістали й сінокоси і землі, ліси, річки з рибними ловлями та звіриними гонами і інші уходи. До Острогозька переселенці прийшли доволі заможними господарями, як про це свідчить кількість приведеної ними худоби. Українці, котрі заснували Харків, теж, перш за все почали займатися хліборобством. «Коли ми, - казали вони воєводі, - землі свої зоремо, хати побудуємо і хлібом обзаведемося, тоді й кріпость по – новому будуватимемо, а тепер ми ще люди бідні – свого хліба не маємо». Усім слобожанам давалися землі по жалуваних грамотах, а ті піддані, що селилися на старшинських слободах, мали землю од своїх панів для сільського господарства. Слобожане в своїй більшості були землеробами; землеробством займалися не тільки селяне, але й міщани, і не тільки мешканці сотенних міст, але й таких полкових, як Суми, Охтирка, Ізюм, Острогозьк, навіть Харків. За свідченням академіка Зуєвв, котрий подорожував по Слобідській Україні в 1780 – 1782 рр., »Земля дуже родюча, її добре обробляють, так що куди не поїдеш, усюди вона вкрита хлібним колосом, а потім або баштанами або садами, і кожний з мешканців в городах є і обиватель, і пахарь, і купець, і садовничий, і службу одправляє». Академік Гюльденштедт оповідає, що українські слобожане вирощували волоську ріпу, брюкву і охоче садили картоплю. По інших містах, а особливо слободах, селах, та хуторах хліборобство мало ще більше значення в економічному побуті населення.

Садівництво також набуло значного розвитку на Слобожанщині. Козаки мерехфянської сотні з давних давен порозводили собі яблуневі садки при своїх пасіках. «Українці, - каже автор Топографічного опису Харківського намісництва, - любили розводити садки плодючих дерев та кущів. По лісах була сила яблуньових та грушових дерев, навіть цілі садки з пасіками. Своїми садами величалися Люботин, Коротич, Нова Водолага й інші. У Охтирському Троїцькому монастиреві було 4 сади, з котрих - один виноградний. У Сумському Успенському монастирі було - 7 садів, з них Діонісєв та та Сосипатрів займали по 112 десятин, Новий – 6 десятин, Котов і Комишин – 3 десятини, 5 садів разом – 33 десятини. У Чугуєві в XVII ст., на 5 десятинах, були царські виноградники – там вироблялося вино, котре йшло у Москву на потребу царя, але потім вони запустили, внаслідок чого виноградарство на Слобожанщині занепало.